

Sankarihaudat ja muut sotiin liittyvät muistomerkit Kangasalan seurakunnan alueella

Koonnut ja kuvannut sekä hoito ja kasvillisuus seurakuntakuntapuutarhuri Liisa Niemelä (ent. Laakso).

Kangasalan seurakuntaan liitettiin Sahalahden ja Kuhmalahden seurakunnat v. 2005 alusta. Samalla Sahalahden kunta liitettiin Kangasalan kuntaan. Kuhmalahden kunta on itsenäinen kunta tällä hetkellä.

KANGASALA (emäseurakunta)

Sankarihauta

Sankarihauta, koskien sotia 1939-44, sijaitsee Vanhalla hautausmaalla osastossa 8, hauta 26. Päätös sankarihaudan sijaintipaikasta on tehty joulukuussa 1939. Päätöksen mukainen hauta-alueen sijaintipaikka toteutti esitettyä toivetta valita "kalmiston kaunein ja edustavin tai muuten sopiva paikka". Paikan valinnalla on näin haluttu korostaa tuolloin merkittäväksi koettua asiaa.

Talvisodan päätyttyä, vuoden 1940 aikana tehtiin päätöksiä sankarihaudan kuntoon saattamiseksi kunnan ja seurakunnan yhteisvoimin, siten perustettuun sankaripatsastoimikuntaan kuului sekä seurakunnan että kunnan edustajia. Ensi vaiheessa toimikunta pyysi ehdotuksia kuvanveistäjä Evert Porilalta. Porilan kuoltua ehdotuksia muistomeriksi pyydettiin kuvanveistäjä Richard Rautalinilta, alueen arkkitehtoniseksi suunnittelijaksi valittiin Tampereen kaupunginarkkitehti Bertel Strömmer.

Rautalinin tekemä luonnos hyväksyttiin hänen tekemiensä muutosten jälkeen, mutta taiteilijan kuoltua kesällä 1942 luonnoksen suurentaminen ja kipsiin siirtäminen annettiin kuvanveistäjä Frans Perhmanin tehtäväksi. Teoksen pronssiin valamisen teki Arttu Halonen Lapinlahdella. Strömmer suunnitteli alueen kivityöt, joihin kuuluivat pronssiveistoksen jalusta ja vainajien henkilökohtaiset ristit. Kivityöt toteutti Suomen Graniitti Oy, ristit perustettiin betonikehikolle, jotka valoi Kangasalan Sementtityö Oy. Sankarihauta-alue toteutettiin osin keräysvaroin, sen kustannuksiin osallistuivat lisäksi Kangasalan kunta, seurakunta ja Manttaalikunta.

Sankarihauta-alue on muodoltaan neliö, sijaiten lähes pohjois-eteläsuuntaisesti lähellä hautausmaan eteläreunaa. Kivijalustan päällä oleva, lännen suuntaan aukeava yhteismuistomerkki sijaitsee keskellä hauta-aluetta. Muistomerkillä johtaa hiekkakäytävä hauta-alueen länsireunasta, lisäksi henkilökohtaisten ristien (lukumäärä 205) kahdeksan pohjois-eteläsuuntaisen rivin välillä on hiekkakäytävät, muutoin alue on nurmella. Länsisivua lukuun ottamatta hauta-aluetta rajaa pensasaita.

Yhteismuistomerkin päällä on alimpana neliönmuotoinen laattamainen kivi. Sen päällä on kuutiomainen n. 130 cm korkuinen mattapintaiseksi hiottu jalustakivi. Tämän etusivussa ylhäällä on kaiverrettuna teksti: "Isänmaan puolesta" ja sen alapuolella vuosiluvut

1939-1944. Jalustakiven etusivussa alimmaisena on pyöreä koristeaihe, jonka muodostavat syvennyksessä olevat säteet ja niiden edessä kohokuvana toteutettu risti. Jalustakiven päällä on kahdesta lähes luonnollista kokoa olevasta sotilashahmosta koostuva pronssiveistos. Veistoksessa on alinna laattamainen osa, jonka takasivussa on teksti: "A. Halosen valimo Lapinlahti". Pronssilaatan päällä on kaksi länteen katsovaa, sotilaspukuun puettua mieshahmoa, joista toinen seisovassa ja toinen kyykkyasennossa. Molemmilla miehillä on päässään kypärä, kädessään ase ja jalassaan pieksusaappaat. Sotilaiden takana alhaalla on teksti: "R. Rautalin 1940 Pienoisveist. muk. suurent. F. P.1947".

Sankarivainajien henkilökohtaiset hautakivet ovat tyypiltään tasavartisia ristejä, korkeudeltaan n. 40 cm. Kivimateriaaliltaan ne ovat yhteismuistomerkin jalustaosan tavoin mattapintaiseksi hiottua graniittia. Vainajien nimet niissä on kiillotettuna.

Ennen pronssista yhteismuistomerkkiä ja kivistettä sankarihauta-alueella oli valkoisiksi maalatut puuristit vainajien muistomerkkeinä, samoin hauta-alueen keskellä sijainnut kentälle jääneiden pystymäinen nimilaatta oli puinen valkoiseksi maalattu levy.

Sankarihauta-alueen historiaan kuuluu lisäksi kesällä 2006 purettu, vuoden 1917 hautausmaakartassa halkovajaksi merkitty rakennus. Tämä Vanhan hautausmaan kaakkois-kulmassa osaston 5 alueella sijainnut rakennus toimi hautausmaatutkimuksen yhteydessä saadun suullisen tiedon mukaan rintamalta tuotujen vainajien ruumishuoneena ennen sankarihautaan hautaamista.

Sankarihautaan haudatut vainajat on talletettu Kangasalan seurakunnan hautaohjelmaan.

Paljastustilaisuus

Paljastustilaisuus pidettiin 17.8.1947 juhlahumalanpalveluksen jälkeen. Aseveljet olivat kunniavartiossa ja Kangasalan mieslaulajat lauloivat musiikkiluutnantti U. Summasen johdolla Voipion "Sankarien muisto".

Puheen piti rovasti Emil Ponsimaa, joka muisteli puheessaan kuusi vuotta sitten ollutta pitäjän suurinta hautausta: "Nyt suoritetaan kunniavelan viimeistä erää. Sankaripatsas on muisto niiden miesten suorittamasta työstä, jotka kiihkottomasti velvollisuutensa käyttäen suojelivat isien perintöä.

Muistomerkki esittää kahta soturia, joista toinen rukoilee polvistuneena ja toinen seisoo hänen takanaan katsoen eteenpäin, tulevaisuuteen. Se kertoo nouseville sukupolville ajasta, jolloin meiltä vaadittiin paljon. Kannustakoon se heitä työhön ja uskoon" Kirkkohallintokunnan puheenjohtaja varatuomari Osmo Larja otti vastaan patsaan seurakunnalle. "Kansan kunto näkyy sen uhrautuvaisuudessa, siitä riippuu sen olemassaolo".

Samassa tilaisuudessa rovasti Hannes Pihlajamaa siunasi haudan lepoon kivennapalaiset veljekset Eino ja Arvi Lempisen ja kangasalalaisen Sulo Helanderin , kaksi heistä kentälle jääneenä ja kolmannen kuolleen sotavankeudessa.

Tilaisuus päättyi virteen "Sun haltuun rakas isäni", joka on rukous tulevaisuuden puolesta.

Kangasalan kirkon korjaustyön yhteydessä kirkon seinälle kiinnitettiin Kangasalan sotaveteraanien aloitteesta muistokivi, jonka sisällä on kaikkien sankarivainajien nimet.

Sankarihauta-alueen hoito

Sankarialuetta ympäröi nykyään n. 0,5m:n korkuisena pidettävä leikattava tuhkapensasaita. Hoitoluokituksena hautausmaillamme on A2, mutta sankarihaudan pyrimme pitämään moitteettomassa kunnossa.

Ruoho pidetään lyhyenä ja kivituhkalla päällystetyt käytävät kantataan säännöllisesti. Kukat hoidetaan ja kastellaan hyvin. Kukkina on käytetty mm. ruusubegoniaa ja joinakin vuosina sinivalkoiset yhdistelmät on tehty orvokeista ja toisina valkoisesta ruusuliisasta ja sinisestä härmesalviasta. Koko sankarihauta-alueella seurakunnan puolesta istutetaan samanlaiset kukat –omaiset tuovat kuitenkin sekaan muutamia omia kukkia. Sankarihaudan kanssa yhtenäiset kukat istutetaan myös Karjalaan jääneiden muistomerille (ja muistomerille ”Niille, jotka ovat unohdetut”). Joulun ajaksi sankarihaudan eteen tuodaan joulukuusi, joka valaistetaan sähkölampuin. Jouluaattona partiolaiset sytyttävät jokaisen ristin eteen seurakunnan hankkimat kynttilät. Jouluna myös roihut sytytetään kolmijalkoihin patsaan molemmin puolin ja ne palavat koko kunniavartion ajan (myös itsenäisyyspäivänä).

Toistuvia tapahtumia sankarihaudalla

13.3. talvisodan päätymisen muistopäivä
maaliskuussa Kangasalan Reserviläiset ry:n vuosijuhla
27.4 kansallinen veteraanipäivä
toukokuussa kaatuneiden muistopäivä
ylioppilaiden valmistuspäivä touko-kesäkuun vaihteessa: uudet ylioppilaat vievät saamiaan ruusuja maljakkoon patsaan edustalle
pyhäinpäivä
itsenäisyyspäivän kunniavartio
jouluaaton kunniavartio 18-24
lisäksi seppeleenlasku aina, kun kunnassa tai seurakunnassa käy vierailijoita (esim. ystävyysseurakuntia)

- kaikkien tapahtumien yhteydessä seppeleenlasku ja vartio, jonka hoitavat maanpuolustusjärjestöt

Lisätietoja voi antaa (Kangasalan sankarihauta)
Tuomo Nisula, Kangasalan sotaveteraanit Ry:n puheenjohtaja puh.0400-168725
osoite: Katajatie 37, 36200 Kangasala

Pro Patria

Kangasalan kunta liitti 1990-luvun alussa sotaveteraanien Kirkonmaalle (vastapäätä kirkkoa, Kangasalantien toisella puolen) pystyttämän miesten sotaanlähdistä kertovan muistomerkin tuntumaan muistokiven, johon hakattiin sankarivainajien nimet. Kivessä lukee nimien, syntymä- ja kuolinajan ja –paikan lisäksi ”Pro Patria 1939-1945 sodissa henkensä uhranneet Kangasalan miehet”.

Muistomerkin hoidosta ja istutuksista vastaa Kangasalan kunta. Seurakunta polttaa kolmijaloissa roihuja patsaalla itsenäisyyspäivänä ja jouluna.

Pro Patrian vieressä on luonnonkivi, johon on kiinnitetty laatta jossa lukee: ”Tältä Tapulinmäeltä lähtivät Kangasalan miehet talvisotaan 13.10.1939 ja jatkosotaan 18.6.1941 yhdessä Sahalahden ja Kuhmalahden ja Teiskon miesten kanssa”. Laatta on kiinnitetty sotaveteraanien toimesta 1984.

Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki

Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki sijaitsee Sankarihaudan tavoin keskeisellä paikalla Vanhan hautausmaan eteläosassa osastossa 11, vastapäätä Sankarihautaa. Muistomerkin ovat pystyttäneet keräysvaroin Kangasalan Karjalaiset r.y. vuonna 1954, paljastustilaisuus oli toukokuun 16. päivänä.

Muistomerkin on suunnitellut taiteilija Kirsti Liimatainen ja valmistanut Suomen Graniitti Oy, kivimateriaalina on käytetty Kurun graniittia. Etusivultaan itään aukeava muistomerkki on tyypiltään vaakakivi, sen alla on perus- ja välikivi. Korkeudeltaan n. 100 cm muistomerkki on kaksiosainen siten, että vasemman reunan yläosaan on kiinnitetty alakulmistaan pyöristetty pystysuuntainen suorakulmio. Siinä on kohokuviona ja mattapintaisena toteutettu Karjalan vaakuna –aihe, muutoin kivi on kiillotettu. Vaakakiven oikeassa reunassa ovat versaalikirjaimin ja kaiverrettuina toteutetut tekstit, yläreunassa: ”Karjalaan jääneiden vainajien muistolle” ja alareunassa: ”Kangasalan karjalaiset”. Muistomerkin edessä on viisi pienehköä liuskekivilaattaa.

Haudan hoidosta vastaa Kangasalan seurakunta. Haudalle istutetaan samanlaiset kukat kuin sankarihaudallekin.

Valkoisten puolella kaatuneen muistomerkki

Valkoisten puolella kaatuneen muistomerkki koskien sisällissotaa 1918, sijaitsee Läntisellä hautausmaalla osastossa 2. Se on yhdelle vainajalle, nimeltään Aarne Armas Auer (elinvuodet 1894-1918), ”kuntalaisten” pystyttämä hautakivi.

Muistomerkki on peruskivellinen, kivimateriaaliltaan se on harmaata graniittia, tyypiltään n. 160 cm korkea, hieman ylöspäin kapeneva, tasalakinen pystykivi. Yläreunaa kiertää nauhamaisesti kaikilla sivuilla kaiverrettu urakuvio. Nimisivun oikeaan reunaan on upotettu pystysuuntainen, materiaaliltaan mustaa graniittia oleva suorakulmio teksteille, jotka on toteutettu tyylitellyin kirjaimin kaiverrettuina ja kullattuina. Vainajan nimen ja elinajan lisäksi laatussa on teksti: ”Urhona kaaduit puolesta syntymämaan. Kuntalaisilta”.

Kangasalan veteraani- ja reserviläisjärjestöjen toimesta muistomerkki käännettiin 1980-luvun lopulla siten, että nykyisin sen nimisivu aukeaa pohjoiseen itä-länsisuunnassa kulkevalle hiekkakäytävälle.

Punaisten puolella kaatuneiden muistomerkki

Punaisten puolella kaatuneiden muistomerkki, koskien sisällissotaa 1918, sijaitsee Läntisellä hautausmaalla osaston 4 luoteiskulmalla. Hauta-alue on todellinen hautapaikka, johon on haudattu tarkentamaton määrä sisällissodassa punaisten puolella surmansa saaneita vainajia. Vainajien jäännökset on koottu alkuperäisiltä hautauspaikoiltaan yhteishautaan vasta 1940-luvulla siten, että muistomerkki paljastettiin 6. päivänä joulukuuta 1946. Muistomerkki on toteutettu keräysvaroin lisäksi sekä Kangasalan kunta että seurakunta ovat osallistuneet kustannuksiin. Inventointityön yhteydessä hauta-alueen suunnittelijasta ei ollut käytettävissä tietoja.

Hiekkakäytävältä johtaa reunakivien rajaamalle hauta-alueelle lisäksi sen kiertävä liuskekivipolku. Muistomerkki sijaitsee keskellä sorapintaista hauta-aluetta. Siinä on neliönmuotoiset perus- ja välikivi, joiden päälle on sijoitettu n. 150 cm korkuinen paasimainen kivi. Se on halkaisijaltaan neliö ja päätteeltään aumattu, huipulle on kiinnitetty kivistä veistetty pallo. Materiaaliltaan muistomerkki on mustaa graniittia, se on kauttaaltaan kiillotettu ja siinä olevat tekstit on toteutettu kaiverrettuina.

Muistomerkin länteen suuntautuvassa nimisivussa on teksti: "Kansanvallan ja oikeuden puolesta v. 1918 henkensä uhranneitten työläistoverien muistoksi". Itäisivulla on teksti: "Vapaus", eteläisivulla: " Veljeys" ja pohjoisivulla: "Tasa-arvoisuus" Muistomerkissä ei ole lainkaan siihen haudattuja vainajia koskevia tekstejä.

Kangasalan Lions Club kunnosti muistomerkin muutama vuosi sitten.

Kangasalan seurakunta huolehtii haudan hoidosta ja istuttaa ja hoitaa kukat ja leikkaa nurmen.

Punaisten hautaan haudatut siunaamatta jääneet vainajat siunattiin työväen kirkkopyhänä 21.1.2007. Tapahtuman järjestivät yhdessä Kangasalan seurakunta, Kangasalan Kirkonkylän työväenyhdistys ja Sd -kunnallisjärjestö sekä Kangasalan kunta.

Aluksi pidettiin jumalanpalvelus, jossa saarnan piti piispa Juha Pihkala, liturgina toimi kirkkoherra Seppo Jarva. Nokian Työväen Mieskuoro johtajanaan Keijo Rantanen esitti kappaleen "Sua kohti Herrani". Siunaustilaisuudessa Mäntän Ty:n Soittokunta johtajanaan Antti Arola esitti kappaleet "Suomalainen rukous" ja "Laupeuden ääni".

Myös virrestä 589 veisattiin 1. ja 2. säkeistö.

Siunauksen toimitti Juha Pihkala ja Nokian työväen mieskuoro johtajanaan Keijo Rantanen esitti kappaleet "Laulu ihmisyydelle" ja "Oi Herra luoksein jää". Näyttelijä Ahti Jokinen esitti lausuntaa ja Mäntän Ty:n Soittokunta soitti Surumarssin.

Kulkue kulki kirkosta läntiselle hautausmaalle, jossa laskettiin kukat punaisten muistomerkille ilman puheita.

Haudalla laulettiin "Maa on niin kaunis" ja "Kesäpäivä Kangasalla" esilaulajina Nokian Työväen Mieskuoro. Koko seppelpartio yhtyi lauluun.

Tilaisuuden päätteeksi oli kahvitus kirkonkylän seurakuntakodilla.

Tapahtumia muistomerkillä on satunnaisesti.

Muistolaatta Kivennavan kirkosta

Kangasalan kirkossa on Kivennavan kirkosta pelastettu laatta, jossa teksti "Tälle esi-isien veren ja rukouksen pyhittämälle Linnamäelle pystyttivät Kivennavan 1941 takaisin vallanneet 18 D:n joukot tämän Herran huoneen kesällä 1943.

"On isät täällä taistelleet ja uskoneet ja toivoneet

Me saimme saman asunnon ja samat vaiheet meidän on."

Seurakuntamestarimme Pertti Heikkinen kertoi kuulleensa tarinan, jonka mukaan suomalaiset sotilaat olivat yöpyneet Kivennavan kirkossa. He arvelivat kirkon tuhoutuvan ja irroittivat laatan talteen. Seuraavana aamuna kirkko oli pommitettu, mutta laatta matkasi kivennapalaisten evakoitten matkassa Kangasalle.

SAHALAHTI (kappeliseurakunta)

Sankarihauta

1939 kirkkovaltuusto päätti luovuttaa vanhalta hautausmaalta sankarihauta-alueeksi 28 paikkaa ja tarvittaessa enemmän. Väli rauhan aikana kirkkovaltuusto myönsi 15 000 mk sodassa kaatuneiden 18 sahalahtelaisen muistomerkkiä varten. Sodan kuitenkin jatkuessa hanke luonnollisesti siirtyi, ja vuoden 1948 tulo- ja meno arviosta päätettiin varata 25000 markkaa Sahalahden sankaripatsasrahastolle.

Toinen maailmansota merkitsi murrosta suomalaisen kuolemankulttuuriin. Toisaalta sota-aika teki kuolemasta tutun ja jokapäiväisen, toisaalta taas sankarillisen ja pyhitetyn. Sankarihautajaiset olivat paitsi surujuhla myös isänmaallinen juhlahetki, joka kokosi kotirintaman yhteen. Sota loi hautausmaille myös uusia kuolemankultin muotoja; kunniakäynnit ja -vartiot sankarihautoilla sekä kynttilät omaisten haudoilla.

Sankarihauta-alueet ovat tärkeitä hautausmaakulttuurissamme. Niiden suunnittelussa on käytetty yleensä maan parhaita voimia ja toteutuksessa ei ole säästetty varoja. Sankarihautojen asemakaavat ovat useimmiten jänteviä ja suuntaavat huomion niiden monumentaaliseen keskukseen. Tätä keskustaa korostaa joko kookas risti tai taideteos. Vainajien nimet on koottu tähän keskusmuistomerkkiin tai erillisiin hautapaikoille sijoitettuihin nimilaattoihin. Sahalahden sankarihauta-alue täyttää edellämäinitut tunnusmerkit. Alueen suunnittelija on ollut Tampereen kaupunginarkkitehti Bertel Strömmer ja keskeinen muistomerkki on Erkki Toukolehdon käsialaa.

Erkki Toukolehdon tyyliä kuvannut realistisessa teoksessa on kuvattuna leski ja lapsi sotilaskypärä jalkojensa juuressa (n.160 x 40 x 40). Materiaalina on sileäksi hiottu harmaa graniitti. Teoksessa on merkintä Erkki Toukolehto 1947-49. Teoksenjalustaan on kaiverrettu lauseet: Isänmaan puolesta sodissa 1939-1944 kaatuneille. "Me uinumme tässä täyttäen käskyä lain maallemme uhrautuen".

Muistomerkkiä ympäröi graniittinen reunakiveys ja sen rajaamaa aluetta peittää nykyisin sora. Vainajien nimet on kaiverrettu pieniin graniittiristeihin, joita alueella on kuusikymmentä. Ristien vierellä on matalat sähkövalaisimet, jotka sytytetään juhlapyhinä kynttilöiden asemesta.

Ristit on valettu betonilaattoihin, jotka nostettiin ylemmäs joitakin vuosia sitten, jolloin myös sähköistys valaisimille uusittiin.

Paljastustilaisuus

Sankaripatsaan paljastustilaisuus pidettiin 19.6.1949. Jumalanpalveluksen jälkeen soitettiin kirkonkelloja ja sen jälkeen alkoivat juhlallisuudet. Patsaan edessä oleva aukio oli varattu kaatuneiden omaisille ja kutsuvieraille ja muu juhlaväki sijoittui taaemmaksi ja sivuille. Tilaisuus alkoi Nokia torvisoittokunnan esityksellä, jonka jälkeen veisattiin yhteisesti virsi 465.

Paljastuspuheen piti maanviljelijä Lauri Arra ja patsaan vastaanottopuheen Sahalahden seurakunnan puolesta lääninrovasti Lauri Aaltoila. Puheita seurasi kuorolaulua ennen ja jälkeen seppeleenlaskun. Paljastustilaisuus päättyi yhteisesti veisattuun virteen "Jumala omi linnamme", säestäjänä torvisoittokunta.

Sankarihautapatsaan paljastuksen jälkeen välittömästi seurasi kahden aikaisemman kirkon muistokiven paljastustilaisuus.

Kaatuneiden omaisille ja kutsuvieraille oli järjestetty muistotilaisuus Kontulaan, jossa oli

tarjoilua ja ohjelmasta vastasi kirkkokuoro ja torvisoittokunta.

Hautaan on haudattu seuraavat sankarivainajat:

Laakso Martti Kaarlo	s 21.01.1915 k.10.12.1939
Salo Tauno Immanuel	s 06.02.1912 k.12.12.1939
Mäkelä Mauno Olavi	s 26.02.1911 k 14.12.1939
Siekilä Lauri Johannes	s 31.10.1908 k 14.12.1939
Syvänen Paavo Johannes (Jussi)	s 02.04.1904 k 14.12.1939
Lindholm Kustaa Adolf	s 16.04.1915 k 16.12.1939
Salonen Huugo Mikael	s 28.07.1916 k 16.12.1939
Ranta Hannes Jeremias	s 16.09.1911 k 16.12.1939
Bly Reino Aleksanteri	s 03.02.1910 k 20.12.1939
Peltola Kalle Johannes	s 28.01.1912 k 21.12.1939
Heino Bruno Vihtori	s 24.07.1907 k 22.12.1939
Pietilä Mauno Mathias	s 17.07.1907 k 22.12.1939
Arra Sauli Kalevi	s 01.11.1920 k 27.01.1940
Juusela Antti Johannes	s 16.06.1919 k 02.02.1940
Hietanen Jaakko Kustaa Aadolf	s 06.11.1917 k 23.02.1940
Saarikko Veikko Uljas	s 09.06.1917 k 02.03.1940
Salminen Yrjö Aukusti	s 20.02.1903 k 07.03.1940
Ikola Paavo Johannes	s 30.11.1897 k 10.03.1940
Laaksonen Nantti Kaiku <u>Paavo</u>	s 13.11.1903 k 11.03.1940
Helenius Eino Konstantin	s 02.01.1912 k 03.08.1940
Toivonen Jorma Einari	s 23.08.1914 k 01.02.1941
Ruokonen Reino Aukusti	s 12.01.1917 k 14.07.1941
Mäkinen Arvi Olavi	s 24.02.1909 k 15.07.1941
Ojala Kalle Jalmari	s 24.10.1910 k 25.07.1941
Seppälä Olavi Antero	s 03.07.1919 k 31.07.1941
Holma Arne Eemeli	s 07.01.1921 k 06.08.1941
Kyötilä Veikko Armas	s 04.12.1917 k 10.08.1941
Tervo Paavo Henrikki (Heikki)	s 17.01.1914 k 10.08.1941
Kivistö Matti	s 14.02.1911 k 14.08.1941
Lindell Lauri Aukusti	s 11.11.1919 k 15.08.1941
Järvenpää Kauko Toivo Oskari	s 10.09.1920 k 16.08.1941
Ahonen Erkki (Eerik) Johannes	s 02.08.1920 k 24.08.1941
Aakkula Eino Richard	s 07.02.1914 k 27.08.1941
Suominen Juho Aukusti	s 09.01.1914 k 27.08.1941
Tuominen Kalle Aukusti	s 23.08.1910 k 27.08.1941
Seppälä Sulo Jooseppi	s 11.10.1919 k 28.08.1941
Hampaala Johannes(<u>Jussi</u>) Tapio	s 27.12.1917 k 03.09.1941
Taipale Arvi Johannes	s 01.12.1920 k 04.09.1941
Ranta-aho Reino Antero	s 14.09.1919 k 19.10.1941
Lahtinen Toivo Oskari Olavi	s 18.02.1921 k 06.12.1941
Tamminen Juho Kustaa	s 25.08.1904 k 27.12.1941
Toivio Kauko Kaarlo Kalevi	s 31.08 1922 k 06.04.1942
Hietanen Erkki Aukusti	s 09.10.1922 k 06.04.1942
Kuoppamäki Mauno Valfrid	s 26.02.1922 k 15.05.1942

Helenius Juho Kustaa s 04.09.1919 k 21.07.1942
Nummela (aik. Nummelin)
Mauno Johannes s 02.08.1912 k 29.08.1942
Lahtinen Kaarlo Heikki (Henrik) s 26.08.1918 k 26.11.1942
Ikola Niilo Paavali s 10.10.1924 k 22.07.1943
Lepistö Oiva Kustaa s 20.08.1914 k 07.01.1944
Hippeläinen Teuvo s 28.05.1921 k 28.02.1944
Hölli Martti Sakari s 16.07.1923 k 27.05.1944
Niemi Eino Mikael s 25.09.1917 k 10.06.1944
Haavisto Kaarlo Kalervo Artturi s 17.09.1923 k 12.06.1944
Hippeläinen Arvo Mikonpoika s 08.12.1923 k 29.07.1944
Saarikko Einari Olavi s 11.09.1925 k 03.08.1944
Jokinen Vilho Viljami s 26.11.1903 k 08.08.1944
Pitkämäki Jaakko Einari s 23.01.1920 k 04.10.1944
Saari Paavo Antton s 20.03.1922 k 03.11.1944
Romu Eenokki s 03.07.1906 k 18.11.1944
Korkeila Eino Aukusti (August) s 17.11.1920 k 07.12.1944
Peltonen Veikko Kustaa Benjami s 14.11.1922 k 04.12.1945
(Huom. nimiä on listassa 1 enemmän kuin muistomerkkejä, joita on 60)
Sankarihautaa hoidetaan kuten emoseurakunnassakin; seurakunnan puolesta on kukkahoito ja alue hoidetaan huolella.

Toistuvat tapahtumat sankarihaudalla

sodan loppumisen muistopäivä (veteraanit laskevat seppeleen)
kaatuneiden muistopäivä (seurakunta ja veteraanit laskevat seppeleensä ja jokainen risti on koristeltu maljakkoon asetelluin kukin/koivunoksin)
itsenäisyyspäivänä vartio
jouluuaton vartio

Karjalaan jääneiden muistomerkki

Vuonna 1957 seurakunta luovutti ilmaiseksi alueen muistomerkkiä varten, jota seurakuntaan Karjalasta siirtyneet olivat anoneet. Karjalaan jääneiden vainajien neljästä kivistä koostuva muistomerkki sijaitsee sankarihauta-aluetta vastapäätä. Kivi, jossa on teksti: "Karjalaan jääneiden vainajien muistolle. Ps. 71.20. Sahalahden karjalaiset", on etu- ja sivupinnoiltaan kiillotettu. Toisessa kivessä on reliefinä Karjalan vaakuna.

Valkoisen hauta

Vainaja on haudattu reunakivelliseen sukuhautaan, jossa on kaksi muistomerkkiä. Harmaagraniittisen pystykiven teksti: Paavo Valfrid Lehto * 3.1.1888 † 17.3.1918 "Isänmaan vapauden puolesta henkensä uhranneelle sankarille kiitollisena pystytti tämän patsaan Sahalahden kunta"

Hauta on seurakunnan kukkahoidossa.

Punaisten muistomerkki

Kansalaissodassa vakaumuksensa puolesta kuolleiden muistomerkki paljastettiin 12.11.1967. Punaisessa pelkistetyssä graniittikivessä on teksti: "1918. Vakaumuksensa puolesta kaatuneet. Käy eespäin väki voimakas." Muistomerkki sijaitsee korotetulla alueella lähellä hautaholvia.

Muistomerkillä on seurakunnan kukkahoito.

Muistomerkillä on tapahtumia satunnaisesti.

Sotaan lähdön muistomerkki

Sekä talvisotaan että jatkosotaan miehet lähtivät Suojeluskuntatalo Kontulan pihasta, jossa sijaitsee kyltti tapahtumien muistoksi.

Kyltti on Kangasalan tapaan sotaveteraanien käsialaa ja se on paljastettu 1986.

Kylttiin on kirjoitettu seuraavat sanat:

" Tältä paikalta Kontulan pihalta lähtivät Sahalahden miehet isänmaataan puolustamaan talvisotaan 13.10.1939 jatkosotaan 18.6.1941. Sahalahden sotaveteraanit 1986".

Lisätietoja voi tarvittaessa antaa (Sahalahti)

Lauri Arra puh. 03- 376 3050, 0400-700437

Keljontie 83, 36420 Sahalahti

KUHMALAHTI (kappeliseurakunta)

Sankarihauta

Sankarihauta sijaitsee vanhan hautausmaan osastolla kolme. Hauta-alueen koko on noin 7 x 17 metriä. Hauta on reunakivellinen ja koostuu sankaripatsaasta sekä sankarivainajille nimetyistä hautalaatoista. Hautalaattojen välissä on kukkaistutuksia. Muuten alue on nurmetettu.

Sankaripatsas on punagraniittinen noin neljä metriä korkea, 70 cm leveä ja 53 cm paksu nelikulmainen kivipylväs. Patsaan päällä on kivipallo ja rautaristi. Patsaan jokaisella sivulla on kaiverrettu muistolause sekä vainajien nimiä. Oheiset tekstit ovat luettavissa patsaan etupuolelta myötäpäivään kiertäen:

1. "1939 + + 1940 Kaatuneille sankareille
*Sen suurempaa rakkautta ei ole kenelläkään kuin
että hän antaa henkensä ystäviensä edestä.*
1941 + + 1944 Kaatuneille sankareille"

2. *"Jos kesken kalpamme katkeaa vaikk' kentälle jäämmekin kerran
täys' onni on sen ken maataan saa ees palvella hivenen verran"*

*"Sukuhaudoissa
res. korpr. Toivo Lahtinen s. 6.7.1907 kaatui Ristisalmella 16.12.1939
res. alikers. Martti Viljam Särkikoski s. 11.6.1912 kaatui Ristisalmella*

16.12.1939

res. stm Juho Kustaa Vuori s. 22.8.1909 kaatui Tolvajärvellä.”

3. *”Kesken talvipakkasta voipi kansa kukkia
kesken hankien ja jään kantaa henki tähkäpään.”
” Haudattu Vehkajärvelle
E. Ekman
E. Flinkman
U. Haapanen
T. Koivula
O. Konttila
E. Korpela
E. Pyykkö
T. Pyykkö
M. Rantala
P. Riihimäki
A. Savio
K. Sinivuori”*
4. *”Oi Suomi synnyinmaa suo helmahas sun poikasi onnellisna nukahtaa
kun hän henkensä halvan sulle antanut on.
Haudattu Vehkajärvelle
Aarno Olavi Blåstedt
Einer Edvard Hakala
Tauno Kalervi Kaplin
Onni Veikko Konttila
Martti Lahti
Vilhelm Johannes Leppänen
Arvo Johannes Pajunen
Mauno Albert Sinivuori”*

Joulukuussa 1939 Talvisodassa mahdollisesti kaatuville seurakuntalaisille päätettiin varata yhteinen veljeshauta.

Patsaan on suunnitellut Ilmari Wirkkala. Patsashanke käynnistettiin kunnanvaltuuston aloitteesta ja seurakunta lahjoitti sitä varten 5000 mk. Haudassa on yhteensä 61 vainajaa, muistolaattoja on 58.

Laatat:

Taaimmainen rivi alkaen vasen reuna

- ✠ Eino Vilhelm Salo 23.9.1906 — 12.12.1939
- ✠ Unto August Ekman 26.4.1915 — 12.12. 1939
- ✠ Arvo Heikki Lindström 8.7.1910 — 12.12. 1939
- ✠ Bruuno Felix Taipale 9.8.1915 — 12.12. 1939
- ✠ Eino Aukusti Tarvinen 21.10.1912 — 22.12.1939
- ✠ Kalle Aro 4.5.1907 — 12.12. 1939
- ✠ Juho Herman Tapanila 12.7.1916 — 12.12. 1939
- ✠ Aarne Herman Koskinen 12.7.1913 — 14.12.1939
- ✠ Aimo Vihtori Humalisto 8.11.1912 — 22.12.1939
- ✠ Uuno Felix Lehto 12.5.1915 — 12.12. 1939
- ✠ Arvo Ensio Puontila 5.8.1911 —14.12.1939
- ✠ Kalle Erland Nieminen 3.11.1904 — 4.1.1940

käytävä

- ✠ Onni Rikhard Kasvio 3.4.1913 — 22.12.1939
- ✠ Uuno Ilmari Nurminen 26.8.1914 — 9.2.1940
- ✠ Pentti Sakari Siuro 23.2.1920 — 1.8.1941
- ✠ Martti Ilmari Puontila 7.4.1918 — 8.8.1941
- ✠ Martti Antero Tapanila 14.6.1916 — 6.9.1941
- ✠ Kauko Adolf Peltonen 2.5.1922 — 3.7.1941
- ✠ Pentti Nestori Toivio 20.2.1921 — 4.8.1941
- ✠ Esko Paavali Kaski 18.7.1919 — 4.9.1941
- ✠ Esko Olavi Salminen 10.12.1922 — 13.4.1942
- ✠ Heikki Pietilä 31.3.1917 — 30.5.1942

Keskimmänen rivi alkaen vasen reuna

- ✠ Lauri Mikael Hakamäki 2.10.1915 — 22.12.1939
- ✠ Reino Matias Kallioinen 11.1.1917 — 24.12.1939
- ✠ Kauko Fabian Siuro 6.10.1915 — 16.12.1939
- ✠ Eero Antero Salosto 8.4.1915 — 2.2.1940
- ✠ Vilho Aadolf Alhainen 5.3.1900 — 18.12.1939
- ✠ Asla A. Josua Melin 13.1.1912 — 19.2.1940
- ✠ Sulo Aleksi Tuominen 10.9.1917 — 19.2.1940
- ✠ Vieno Anselm Aaltonen 20.4.1911 — 13.3.1940
- ✠ Edvard Eerik Mäkinen 13.1.1897 — 2.3.1940
- ✠ Kalle Vilhelm Nieminen 23.4.1914 — 8.3.1940
- ✠ Martti Paavali Mäkelä 15.2.1914 — 18.1.1940
- ✠ Toivo Erkki Salminen 9.5.1908 — 26.2.1940

käytävä

- ✠ Väinö Oskari Hakamäki 29.8.1911 — 6.8.1941
- ✠ Yrjö Eevert Helminen 17.9.1913 — 6.8.1941
- ✠ Mikko Artturi Koskinen 26.9.1904 — 8.8.1941
- ✠ Paavo Herman Tamminen 3.10.1912 — 15.8.1941
- ✠ Matti Sarkari Mäkelä 6.11.1918 — 15.8.1941
- ✠ Viljo Johannes Mäkinen 27.1.1913 — 13.7.1941
- ✠ Olavi Aukusti Seppälä 6.7.1921 — 31.7.1941
- ✠ Uuno Matias Nieminen 20.12.1919 — 9.2.1942
- ✠ Väinö Eemeli Nurminen 30.7.1907 — 29.4.1942
- ✠ Uuno Aapraham Mäkelä 18.12.1914 — 20.7.1942

Eturivi alkaen vasen reuna

- ✠ Lauri Aukusti Tasanen 13.8.16 — 27.1.1943
- ✠ Väinö Salonen 28.8.1902 — 12.2.1940
- ✠ Risto Asser Somiska 7.10.1915 — 9.11.1944
- ✠ Kaarlo Kustaa Kari 15.9.1897 — 19.1.1944
- ✠ Erkki Paavali Mäkinen 25.1.1924 — 20.4.1945

käytävä

- ✠ Sulo Johannes Jokinen 27.7.1911 — 27.7.1943
- ✠ Viljo Olavi Mäkinen 5.7.1921 — 5.2.1945
- ✠ Lauri Olavi Lepistö 23.12.1916 — 22.6.1944
- ✠ Eino Herman Virtanen 12.7.1906 — 19.8.1944
- ✠ Vilho Einari Kiviniemi 22.1.1920 — 5.7.1944

- ✠ Tauno Heikki Vihtori Saario 16.12.1914 — 26.6.1944
- ✠ Toivo Henrik Aronen 17.9.1916 — 19.7.1944
- ✠ Arvo Salonen 16.3.1909 — 23.6.1944
- ✠ Martti Aleksi Rajala 7.8.1912 — 10.5.1944

Patsaan paljastustilaisuus

Sankaripatsas paljastettiin 15.9.1940 Kuhmalahden seurakunnan 300-vuotispäivillä. Sateisena syyspäivänä tilaisuus oli juhlallinen –kutsuvieraana oli kaatuneitten omaisia ja mm. maaherra Mattson oli puhetta pitämässä.

Paljastustilaisuuden jälkeen oli Suojan talossa juhla, jossa tarjoiltiin pitoruoka. Musiikkia ja muuta ohjelmaa esittivät mm. kirkkoherra ja rouva Viljanen.

Patsaaseen on jälkeinpäin kaiverrettu jatkosodassa kaatuneiden nimet. Jatkosodan sankarivainajien laattojen paljastustilaisuus pidettiin 24.8.1947.

Yhteensä seurakunta menetti talvisodassa 41 ja jatkosodassa 44 sankarivainajaa. Osa vainajista on haudattu Vehkajärven hautausmaalle ja osa sukuhautoihin (Sukuhautoissa lepäävät seuraavat sankarivainajat: res. korpr. Toivo Lahtinen s. 6.7.1907 kaatui Ristisalmella 16.12.1939, res. alikers. Martti Viljam Särkikoski s. 11.6.1912 kaatui Ristisalmella 16.12.1939, res. stm Juho Kustaa Vuori s. 22.8.1909 kaatui Tolvajärvellä), yksi vainaja on uudella hautausmaalla, yksi vainaja on haudattu Helsinkiin ja yksi Tampereen Kalevankankaalle.

Sankarihaudalla on seurakunnan kukkahoito. Lisäksi keväällä istutetaan orvokit ja talveksi asetellaan havut. Kynttilöitä poltetaan itsenäisyyspäivänä ja jouluna.

Kuhmalahden sankarihaudan kukkaistutusalueita muutetaan tulevana syksynä niin, että jokaiseen riviin laattojen yläpuolelle tehdään yhtenäinen kukkapenkki ja laattojen väliin asennetaan kalliomurske, jossa pysyy pystyssä hyvin esim. leikkokukkamaljakot. (Nykyään kukat ovat laattojen välissä.)

Vuoden 1918 valkoisten hautamuistomerkki

Muistomerkki sijaitsee vanhan hautausmaan ensimmäisessä osastossa. Muistomerkki on vaakamallinen. Reunoissa on harmaagraniittipylväät, joiden päällä on kivipallot.

Muistomerkin keskiosa on kolmion muotoinen. Nimiosat (4 kpl) ovat dioriittia.

Nimilaattojen alapuolelle on kaiverrettu teksti:

*”He kulkivat pelvotta urhojen teitä,
Siksi nyt siunaten muistamme heitä,
Ääntä he kuulivat sykkivän rinnan,
Ja uhriksi antoivat verensä hinnan”.*

Kuhmalahden valkoisten hautamuistomerkki pystytettiin yksityisin varoin. Muistomerkin paljastustilaisuus pidettiin valkoisten suorittaman Kuhmalahden valtakuksen kolmivuotispäivänä 21.3.1921. Muistomerkissä on neljän vainajan nimet, mutta haudassa on kaksi vainajaa. Jääkärikapteeni Kaarlo Kalervo Kari on haudattu läheiseen sukuhautaan. Maanviljelijä ja osuuskaupan isännöitsijä Anton Viljamaa on haudattu sukuhautaan Vehkajärven hautausmaalle.

Haudan haltija on tällä hetkellä tuntematon, eikä hauta ole seurakunnan hoidossa.

Vuoden 1918 punaisten hautamuistomerkki

Uuden hautausmaan itäkulmauksessa sijaitsevaan punaisten yhteishautaan on haudattu 16 vainajaa, joista 11 on Kuhmalahdelta ja viisi on jäänyt tuntemattomiksi. Kaiken kaikkiaan vuoden 1918 sodassa tai sen johdosta kuoli 166 kuhmalahtelaista punaista.

Muistomerkkiä haudalle ryhdyttiin hankkimaan vuonna 1946. Pöytäkirjassaan 16.10.1946 vuoden 1918 punaisten muistomerkkitoimikunta lähestyi kirkkovaltuustoa. Se kertoi tehneensä päätöksen hautamuistomerkkin tilaamisesta uudella hautausmaalla olevalle punaisten haudalle sekä Vehkajärven hautausmaan ulkopuolella olevalle punaisten hautakummulle. Samalla toimikunta pyysi kirkkovaltuustoa ryhtymään toimiin hautakummun liittämiseksi osaksi Vehkajärven hautausmaata. Muistomerkkien kokonaishinnaksi tuli 70 000 markkaa, josta oli saatu kerättyä 46 000 markkaa. Toimikunta pyysi kirkkovaltuustoa osallistumaan kustannuksiin parhaaksi näkemällään summalla. Kirkkovaltuusto ei osallistunut kustannuksiin, perustellen käytäntöä valkoisten muistomerkkin osalta. Kyseinen hautamuistomerkki kustannettiin täysin yksityisin varoin. Toimikunta asetti patsaan entisten sotilaiden Kuhmalahden toverikunnan hoitoon.

Muistomerkeistä Vehkajärven patsas on pienempi. Molemmissa patsaissa on kaiverrettuna muistolause:

*" 1918 Kansanvallan puolesta
henkensä menettäneet "*

*" Se aate jonka puolesta kaaduitte Te
Ei mukanaan kuollut se ei
Se on jälkeenne jäänyt ja meiltäkin jää
Urhoit kaatuu mutt' aate ei "*

Kuhmalahden uudelle hautausmaalle sijoitetussa patsaassa on kaiverrettuna 52 punakaartin jäsenen nimet:

Alhainen A.	Nurminen O.
Alhainen F.	Nurminen T.
Haapanen F. Ojala A.	
Haapanen K. Palgren L.	
Heino M.	Palttala K.
Helin P.	Peltonen J.
Hietala S.	Peltonen K.
Jokinen K.	Peltonen V.
Järvinen J.	Peltonen V.
Kaski R.	Pitkänen K.
Ketonen P.	Rauhamäki P.
Koskinen J.	Rosendahl O.
Koskinen S.	Rosendahl V.
Tulokas H.	Rosendahl V.
Tulokas K.	Saarinen J.
Laakso H.	Saarinen K.
Laakso J.	Saarinen N.
Laakso S.	Salminen J.

Laaksonen K.Salonen V.
Laaksonen T. Toivio L.
Lahti R. Toivonen V.
Lehtinen T. Tuominen P.
Mäkinen L. Viitanen V.
Nieminen P. Virtanen A.
Nurminen J. Virtanen J.
Nurminen M. Virtanen K.

Tähän hautaan on todellisuudessa haudattu 11 kuhmalahtelaista ja 5 tuntematonta vainajaa. Loput vainajista on haudattu muualle.

Hautaa hoitaa seurakunta.

Laatta kirkon seinässä

Vaaleaan marmorilaattaan on kaiverrettu vapaussodan valkoisten puolella kaatuneiden, sekä talvi- ja jatkosodassa menehtyneiden vainajien nimet sekä syntymä- ja kuolinajat.

Vehkajärven sankarihauta

Sankarihaudan muistomerkit noudattelevat samaa linjaa Kuhmalahden sankarihaudan kanssa. Patsas on samanlainen, mutta pienempi ja muistolaattoja on 20 reunakivetyllä alueella.

Patsas paljastettiin 14.9.1940 pidetyssä juhlassa ja onkin historian kirjojen mukaan ensimmäinen maassamme pystytetty muistomerkki kaatuneille sankareille.

Vehkajärven sankarihautaan haudattujen nimet on kaiverrettu myös Kuhmalahden sankarihaudan muistomerkkiin. Nimien lisäksi Vehkajärvellä sijaitsevin laattoihin on merkitty sotilasarvo, syntymä – ja kuolinaika, sekä –paikka.

Muistomerkkiin on kaiverrettu samat lauseet kuin Kuhmalahdenkin muistomerkille. Aluksi Vehkajärven Martat hoitivat sankarihautaa, mutta nykyään Vehkajärven rukoushuonekunta huolehtii niin sankarihaudasta kuin koko hautausmaan hoidosta itsenäisesti. Emoseurakunta tukee rukoushuonekuntaa taloudellisesti.

Lisätietoja voi tiedustella historioitsija/ kirjailija Raine Raitiolta, puh. 050-5536863, osoite: Siuronsalmentie 245, 36840 Pohja.

Kirjalliset lähteet:

- Kangasalan hautausmaainventointi 2006 (Kirsi Kaivanto)
- Sahalahden seurakunnan hautausmaa, inventointiraportti vuodelta 1997 (Matliisa Jansson- Lehtinen)
- Kuhmalahden hautausmaainventointi 2002 (Pekka Poikajärvi)
- He eivät turhaan kaatuneet –Kangasalan sankarivainajat 1939-1945 (Kangasalan sotaveteraanit Ry 2005)
- Kontula- kirja (Arra-Mattila 1994)
- Sahalahden kirkkokuulutuskirja (Sahalahden kappeliseurakunnan arkisto)

Suulliset lähteet:

- Pertti Heikkinen, seurakuntamestari Kangasala
- Onni Koski, Kangasala
- Tuomo Nisula, Kangasala
- Mirja Lindell, emäntä- kirkkoherranviraston virkailija, Sahalahti
- Lauri Lindell, Sahalahti
- Lauri Arra, Sahalahti
- Timo Salonen, Sahalahti
- Ilkka Lähteenmäki, Sahalahti
- Torsti Heikkilä, Sahalahti
- Anja Mutanen-Järvinen, Kuhmalahti
- Inkeri Yli-Hinkkala, Kuhmalahti
- Raine Raitio, Kuhmalahti